نگد کاری ءُ نگدءِ بنداتی دْروشم

(اِزم، راجدپترءُ یونانءِ نگد)

محمد صادق

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ تربت

Abstract:
This research paper is an effort to determine the position and role of criticism in defining the creation on bases of its meaning and art. It has been discussed here what criticism is and how this literary device is used to ascertain the status of the creation in literature. Moreover; the origin and history of criticism has been focused on the bases of Greek and Egyptian literary backgrounds. Through this paper; one will be acquainted with the factual definition and art of criticism in pure literature

گچین لبز: نگد، شر گداری، چکاسنگ، نگد انک، ایراد، ساچشت، نگد کاری، نگد کار، گالبند، اِزم، لبز انک، شاعری۔

نگدءِ بنداتی کار ساچشتءِ فہمگ اِنت پرچا کہ نگد کاریءِ منّتءَ ساچشتءِ اسلیں دْروشم پدجنگ ءُ گیشنگ بیت۔ ایشیءَ را انگریزیءَ Criticism گْوش اَنت۔ اے لبزءِ بُنزہ ءُ چمّگ یونانی لبز Krinein[1] اِنت کہ ایشیءِ مانا اِنت 'انساپ کنگ' بزاں To judge۔ بازیں نبشتہ کارءِ لیکہ اِنت کہ Criticism ءِ بُنزہ عربیءِ لبز 'غربال' اِنت ءُ پدا غربال لبزءِ چمّگ لاطینی لبزءِ Cret اِنت کہ ایشیءِ مانا 'جتا کنگ، زاگ کنگ، ساپ ءُ سلّہ کنگ' اِنت۔

اردوءِ 'تنقید' ءِ لبز چہ عربیءِ لبز 'نقد' ءَ جوڑ بوتگ کہ ایشیءَ گْوش اَنت 'زرِ مسکوک' بزاں کہ نگرہ ءُ طلاہءِ زَر۔ ءُ عربیءَ ایشیءِ مانا اِنت دو نمبریں زَرءُ حق ءُ دلیں بزاں اصلیءُ کُٹّین زَرءِ جتا کنگ ءُ گیشینگ۔

گالبندی ماناءِ رِدءَ نگد زانشءُ علمے کہ لبزانکیءُ اِزمی ساچشتانی کدرءُ بستارءَ گیشین ایت ءُ ساچشتءِ حقیں دْروشم نگدءِ منّتءَ پدّر بیت۔ (صدیقی، ندارد: 1)

بُرزءِ دْرستیں لیکہ ءُ ماناھانی رِدءَ تنقید، نقد، Krinein, Cret یکیں ماناءَ گوں ھمدپ ءُ نزیک اَنت۔ ایشانی لس ءُ لغوی مانا اِنت چیزےءِ تپّاسگ بزاں شرّءُ حرابءِ نیامءَ سیمسر جوڑینگ ءُ گیشینگ۔

ایدگہ زبانانی پیمءِ بلوچیءَ 'تنقید' ءِ ھاترا بازیں گالبندءُ لبزے دیمءَ اتگگ۔ چہ بنداتی مردماں اولی مردم امان اللہ گچکی اِنت کہ آئی تنقیدءِ ھاترا 'شر گداری' ءِ لبز کارمرز اِتگ ءُ کریم دشتیءَ اوں شر گداری منّ اِتگ ءُ زُرتگ۔ سید ظہور شاہ ھاشمی اے لبزءِ ھاترا 'چکاسنگ' زُرتگ۔ میر عاقل خان مینگلءَ 'ایرادگری' ءِ لبز کاربستگ۔ صدیق آزاتءَ تنقیدءِ ھاترا 'کچہ چینی' زُرتگ۔ ڈاکٹر نا گمانءَ نگد انکءِ لبز کارمرز اِتگ۔ ءُ دگہ لبزے بلوچیءَ تنقیدءِ ھاترا بازکاربندگ بیت آ 'نگد کاری' اِنت بلے دلجمیں رنگےءَ گْوشگ نہ بیت کہ اے لبز کئیءَ اولی رندءَ کارمرز اِتگ[2]۔

---

[1] اے آردادءِ کتاب 'من چو جیڑاِتہ' ءَ نبشتہ اِنت کہ اے لبزءِ بنزہ یونانی لبز KRITIKS ءَ چہ دراَتگگ۔

[2] اے آردادءِ گْوشگ اِنت کہ 'منی ھیالءَ نگد کاریءِ لبز غوث بہارءِ کارمرز تگیں لبزے' بلے چُشّیں الکاپیں شونداتے نیست کہ مردم دلجمیءَ بہ گْوش ایت کہ کئی انت۔

بلوچیءَ 'شرگداری، ایرادگری، چکاسِنگ، نگدکاری، کچہ چینی' نگدانک، اے ڈرستیں لبزاں تپّاسگءُ گیشینگءِ سنچ پدّرءُ زاھرِانت۔ اِدااوں ھماماناءِ رنگءُ سان گندگ بنت چو کہ عربیءُ یونانی لبزانی پژدرءُ مانااِنت۔

بلوچیءِ ایرادگریءُ کچہ چینی دوئیں ساچشتءِ نزوریں پہناتءِ پدجنگءُ گیشواریءِ ماناءَ دینت کہ ساچشتءِ سراایوک ایرادگرگءُ نزوریءِ تپّاسگءِ رہبندانی روئشت گیشتراِنتءُ چکاسِنگءِ ماناگوں شاھیمءُ کساس کنگءَ نزیکی کنت۔ بلے شرگداریءُ نگدکاری دوئیں بلوچی لبزانکءَ رواج گپتگ اَنتءُ ماناءِ رِدءَ اوں شاھیگانیں لبزاَنت کہ شرگداریءِ مانااِنت شرّیں رنگےءَ چیزےءِ چارگءُ تپّاسگ یاشرءُ الکاپیں رنگےءَ نیادکنگ۔ بلے شرگداریءِ لبز 'تنقید'ءِ سرجمیں تکءُ پہناتاں پدّرنہ کنت۔

نگدکاریءِ مانااِنت چیزےءَ رانگدکنگ بزاں زاگ[3]ءُ تچک کنگ اِنت چو کہ 'گپ ئے نگدکُرتءُ گْوشت' یازرّاں نگدبدئے' اے پیمءَ نگدءِ لبز شرتراِنت۔ پرچا کہ شرگداری اگاں پہ 'تنقید'ءَ زورگ بہ بیت گڑا 'تنقید نگاری'ءُ 'تنقیدی'ءِ ھاترا لبز نیست بلے نگد پہ 'تنقید' (Criticism)، نگدکاری پہ 'تنقید نگاری' (Criticize)، نگدی پہ 'تنقیدی' (Critical)ءُ نگدکار پہ 'تنقید نگار' (Critic)ءَ زورگ بہ بیت، شرتراِنت پرچا کہ نگدءَ ابیدایدگہ ڈرستیں لبزاے سرجمیں گالبنداں گشینت نہ کن اَنت۔

ساچشتءِ پدجنگءُ فہمگءِ ھاترا نگدکاری المی ئیں چیزےءُ آئی بازیں تکءُ پہناتاں شوہاز ایت۔ نگدءِ اولی کار 'گیشواری' اِنت کہ ھمک ساچشتءَ تپّاس ایتءُ گیشوار کنت۔ چہ ایشیءَ پد آئی سراباوست کنت چو کہ ساچشتءِ ہئیتءُ فارمءَ گیشین ایت۔ آئی اِزمی لوٹءُ رہبنداں چار ایت کہ چوںءُ چے پیم کارمرزاِتگ اَنت۔ تپاسگءُ گیشواریءَ پد ساچشتءِ ماناکاری (تعبیر)ءَ کنتءُ اے ماناکاری آئی گیشواری رنگءَ نہ بیت بلکیں اِدااگّر (Text)ءِ ساچشتی ماناھانی فہمگءُ دزگرگءِ رہبنداں کاربند ایت۔ اے ڈرستیں کاراں چہ پد نگدءِ مستریں کار ساچشتءِ اِزمی جاہءُ ھنکینءِ گیشواریءُ ساچشتی چاگرد (ازمی درجہ بندی)ءِ فہمگءُ دزگرگ اِنت کہ لبزانکءُ چاگردءَ ساچشتءِ جاہءُ ھنکین کُجام اِنت۔؟ چوناھا اے رہبند ذگریں نگدکاری لیگگ بیت۔ اے کار 'گیشوار، تپاسگءُ ماناکاری'ءَ پد کنئیت۔ نگدءِ اے ھماجاگہ اِنت کہ اِدا اھمک وانوکءُ نگدکارءِ دزرسءَ نہ اِنت۔ اِدا چاگردیءُ مردم گریءِ دودءُ ربیدگ وتی رہبنداں دُور دار اَنت، ایوک اِزمیءُ زانشی رنگءُ ساچشتءُ نگد دیم پہ دیم بنت۔ (اللہ، 2015:14، 13-15)

نگد چوناھادَرکسہی لبزانک (Non Fiction)ءِ بہرے بلے اے ساچشتءِ سینگءَ درکپ ایتءُ وتی سفرءَ بنگیج کنت۔ پمشکہ بازیں جُست یکشلءِ لبزانکءِ بہرءُ ھوار کپتگ اَنت کہ ساچشتءُ نگدءِ سیادیءُ نزیکی چے اِنت؟۔ نگد پیسراِنت یا کہ ساچشت؟

بازیں نبشتہ کارےءِ گْوشگ اِنت کہ نگد سَترمزن بہ بیت بلے ساچشتءِ کدءَ سرنہ بیت۔ پرچا کہ ساچشتءِ منّتءَ نگد سرکش ایتءُ رواج زور ایت۔ لبزانک ساچگ بیت نوں نگد دیما کئیت۔ ءُ ساچشت نگدءِ منت وارنہ اِنت۔ ایشانی مستریں تپاوت ایش اِنت کہ ساچشت رہبندےءِ رِداسازگ بیتءُ نگد ایوکءَ تپاسگءِ کارءَ کنت۔ ساچشت سنگینیں جذبہءُ مارشتءِ عکس اِنتءُ نگد عقلءِ بروردِ انت۔ پمشکہ ساچشتءِ ھاترا جذبہءُ مارشت مزنیں چیزےءُ نگدءِ ھاترا علمءُ زانشءِ کردمزن اِنت۔ (صدیقی، ندارد:03)

نگدءُ ساچشتءِ سیالی دورنگءَ اِنت۔ یکے لیکہیءُ دومی ربیتی اِنت۔ ھمک ساچشت وتی سازگءِ ساھتاں نگدی سنچءُ روئشتءِ بہرءَ گون کپ ایت بزاں کہ نگدی سنچءِ ھمرائیءُ ساچشت وتی اسلیں دروشمءَ سرجم بیت۔ اے رِداکسے اوں نہ گْوشت ایت کہ نگدرند

---

[3] زاگ چوناھا کشتءُ کشاری گالبندءُ لبزے کہ جوپاگءِ وھدءَ جوھانءِ گوٹءُ ساپ کنگءَ پدئیگءُ دان گیشنگءُ جتا کنگ بنت، ھمے ساپءُ سلہ ئیں دانءِ جوھانءَ را کولواہءَ دمگءَ 'زاگ' گْوش اَنت۔ پدا ھمے زاگیں دانءَ را کیلءُ شاھیمءِ رِدا بہرءُ بانگ کنگ بیت۔

اِنت یا ساچشت پیسر اِنت۔۔۔۔!!! بلے نگدءِ ربیتی رنگ ءُ ڈروشم رندءَ کئیت چو کہ ساچشت ءَ دیما کنت ءُ آئی اِزمی رہبند اں چار ایت ءُ گیشّین ایت۔ زبان ءُ بیان ءِ پیچ ءُ تاباں شوھاز ایت ءُ آھانی اِزمی کدءُ بالادءَ چیدگ ءُ نامے دنت۔ نگدءِ اے ربیت ساچشت ءَ پد بندات بیت۔

نگدءِ اولی ءُ گڈی کار اِنت کہ ساچشت ءِ پر ریچگ ءُ درجنگ ءَ پدوتی ساچشتی سان ءُ ڈروشماں زبہر ءُ بے بہر مہ بیت۔ اے رِدا ھما اِزمی ناژُرکی ءُ اندری مارشتاں انچیں رنگے ءَ دیما بیار ایت ءُ درشان بہ کنت کہ ساچشت ءَ ابید اوں نگدءِ سیاھگ ءُ اکرّاں ساچشتی رنگ ءُ داب یکیں داب ءَ بہ ڈرپش اَنت۔ اے رنگیں ڈرپش ءُ شہمے نگدءِ سیاھگاں ھوار مہ بیت گڑا اے اسلیں لبزانکی نگدءِ رَم ءَ گون نہ کپ ایت ءُ لس راہ رواجی ھیال ءُ لیکہ یے بیت۔

نگدءِ راجدپتر:

نگد انچیں رہبندءُ زانشتے کہ بنیادم ءِ ھمک سرءُ پُرءَ گون اِنت۔ ھمے رنگ ءُ لبزانکی گالبندے ءِ رِدا ساچشت ءِ بنگیج ءُ آئی ڈروشم زورگ ءَ نگدءِ کدرءُ بستار مُدامی مزن اِنت۔ بلے رَبیت ءُ ساچشت ءِ گیشواری ءُ آئی لوٹ ءُ رہبندانی رِدا نگدءِ بنداتی رنگ ءُ ڈروشم یونان ءُ مصرءِ لبزانک ءَ گندگ بیت۔ کُوھنیں پٹ ءُ پول ءِ رِدا افلاطون ءِ نبشتہ ءُ گپاں شعر ءُ شاعرءِ سرا نگدی کمیں باز لیکہ ءُ تراں ءِ شہم گندگ بنت۔ بلے چو کہ پٹ ءُ پول انچیں رہبند ءُ کارے کہ سائنس ءِ رنگ ءَ نوک نوکیں لیکہ ءُ گپ دیما کار ایت۔

نگدءِ نبشتہی ڈروشم ءُ ربیت میاں اُستمانی سَندءَ دنز ءُ گیام ءِ نیام ءَ چیر تراِتگ۔ گیشتریں نبشتہ کارانی لیکہ اِنت کہ نگدءِ نبشتہی ءَ زبانی ربیت چہ یونان ءَ بندات اِنت۔ بلے نوکیں پٹ ءُ پول ءِ رِدا چار ھزار کُرن چہ مھتر عیسٰی ءِ پیش مصرءَ ’خانپ ار راسونب‘ نامیں نبشتہ کارے کہ ’ان خو‘ ءِ نام ءَ نامدار بوتگ۔ آئی نبشتہ ءُ اکرّاں نگدی سنچ ءُ بودشت ءِ رنگ ءُ دروشم گندگ بیت۔ اے رِدا لبزانکی نگدکاری ءَ اولی نگدکار منّگ بیت۔ آئی تچک ءَ نگدکاری نہ کُرتگ بلے آئی نبشتانکاں چہ ھمے پدر بیت آئی گپ ءُ لیکہ نگدءِ رِدا بے دروریں نگدی ربیت ءِ بنیاد اَنت چو کہ آئی لیکہ اِنت:

- ڈریگتیں انچیں لبز کار مرزاِتیں کہ نوک بوتین اَنت۔
- ھما گپ ءُ گوشتن کار مرزاِتیں کہ پیسرءَ کس ءَ نہ گُوشتگ اَنت۔
- ھمازبان کہ دنیگہ کار مرز نہ بوتگ۔ من ھمازبان کار مرزاتیں۔
- آ گپ ءُ گُوشگ نہ لوٹ آں کہ گُوشگ بوتگ۔
- ھرچی کہ من گُوشاں پیسرءَ کس ءَ مہ گُوشتین اَنت۔ (داد، نومبر 2017:58)

اَن خوءِ ھما لیکہ اَنت کہ شرّیں ساچشت ءُ اِزم ءِ بنداتی لوٹ ءُ رہبند اَنت۔ اے رنگیں لیکہ ءُ روئشت ءَ ساچشت ءِ کدءُ مقام بُرز ءُ مزن بیت۔ آئی نگدی لیکہانی رِدا ساچشت ءِ بنداتی ڈروشم زبان ءُ زبان ءِ نوک ءُ جتائیں رنگ ءِ کار مرزی اِنت۔ اے رِدا ما ھمے سرپد بئیں کہ ساچشت ءَ زبان، ھیال [بنگپ] ءُ رہبندءِ نوکیں رنگے ءَ کار مرزی۔۔۔۔ اَن خوءِ مستریں نگدی لیکہ اِنت۔

میاں اُستمانی لبزانک ءِ رِدا اے رنگیں نگدی لیکہانی دیما آرگ ءِ اولی شرپ اَن خوءِ ئیگ اِنت کہ نگدءِ بنگیجکار ءُ اولی مردم اِنت ءُ اے ھبر تچک اِنت کہ نگدءِ ربیتی اِزم چہ مصرءَ اَن خوءَ مرچی ءَ چہ 25 ھزار سال پیسر بندات کُرتگ۔

یونانءِنگدءِ بنداتی شہم

علمءُ دانشءِ ھنکین یونان اِنت کہ گیشتریں علمءُ زانشانی بُنزہءُ چِنّگ لیگگءَ منّگ بیت۔ نگدءِ الکاپءِ نبشتی رنگءُ دْروشم اوں یونانءِ بروردِ انت۔

ہومرؔ (12۔09کْرن پیش چہ مہتر عیسیٰ) دنیاءِ اولی لچہ کار منّگ ءُ زانگ بیت۔ ایلیڈؔ ءُ اوڈیسیؔ آئی نامداریں لچہ انت۔ آئی نزّءِ شاعریءِ کار 'لزّت' دئیگ اِنت ءُ اے کار ارزانیں رنگےءَ نہ بیت بلکیں شاعر الہامءُ غیبی کْراماتاں گوں شاعری کن انت۔ ہومرءِ تچکءِ نگدکاری نہ کُرتگ بلکیں چہ آئی شعرءِ ساچشتاں اے پیمیں لیکہءُ ٹْران پدرءُ زاھر بوتگ انت۔

- شاعریءِ اولی کار لزّت دیگ اِنت۔
- شاعری الہامیءُ غیبی کردے۔
- ساچشت انچیں اِزمے کہ کسانیں چیزےءَ مزنءُ ڈولدار کنت۔

ہومرؔءِ نزءِ ساچشت ھما جوھرءُ کردءِ وڈی بکن کہ دومیءُ وتی نیمگا بیارتءُ وتیگ بکنت۔ چہ ایشیءَ ھمے لیکہ گیش ایت کہ ساچشتءِ زبان انچیں اِزمی ھنرکاریاں گوں ھمدپ بہ بیت کہ کئیپءُ چاڑءِ سیمسراں سربہ بیتءُ بنگپ[4]ءُ ڈْرانگازگءُ پیش کنگءِ ھنر گیشترارزشتی اِنت۔

ہومرؔءِ پد یونانءِ ہیسیڈؔ' (08کْرن پیش چہ مہتر عیسیٰ) نامداریں نبشتہ کارے بوتگءُ چہ آئی گپاں اوں شاعرءُ شعرءِ سرا نگدءِ بنداتی شہمءُ دْروشم گندگ بیتءُ آئی گْوشگ اِنت:

- شاعریءِ کار انت الہامیءُ غیبی درسءُ درونت دیگ۔

پنچمی صدیءِ پنڈارؔ (518۔442کْرن پیش چہ مہتر عیسیٰ) ءِ نزّءِ شاعریءِ بنداتی لوٹءُ رہبند اے بہ بنت:

- گْونڈگری شرتریں اِزم اِنت بزاں شاعر کمیں لبزاں ماناھانی دنیایے آباد بکنت۔ (جالبی، 17:2013)

چہ افلاطونءِ پیش یونانءِ بنداتی نبشتہ کارانی [ہومرؔ، ہیسیڈ، پنڈار] لیکہءِ رِدا شاعریءِ جاگہءُ ھنکین زیباءُ ڈولدار انت پر چا کہ شاعریءِ را 'الہامی 'کدءُ جاگہ بکشاہگ، آئی چاگردی کدءُ بستارءِ مزن کنتءُ دومی لسءُ عام چیزےءِ را مزنیں چیزے پدّر کنگءِ مانا اِنت کہ شاعری تہنا حیالءُ بنگپےءِ ڈْرانگازگ نہ اِنت بلکیں ھمے بنگپءِ را نوکیں رنگءُ دْروشمے بکشاہگ اِزمءِ مستریں شرپءُ کردِ انت۔

ہومرؔ، ہیسیڈءُ پنڈارؔءِ زمانگءِ یونانءِ کسمانکءُ رزمیہ شاعری وتی ورنائیءِ ذرکءُ دوراں بوتگ بلے 'کمیں لبزاں گوں مزنیں دنیایے ساچگ' شاعریءِ مستریں اِزم بوتگ۔ بُرزءِ ذرستیں گپاں چہ یک لیکہ یے تچکءُ پدر اِنت کہ اے زمانگءِ 'اِزم' چہ چاگردی دودءُ رہبنداں آجو انتءُ ساچشت ایوک اِزمی رہبندانی رِداتپاسگءُ چارگ بوتگ۔ اگاں اے رنگیں لیکہ رندءِ زمانگءِ یکشلءِ برجاہ بوتیں انت گڑا دنیاءِ لبزانکءِ 'تہاریں نوبت' (Dark age) ءِ سر نہ کش اِتگ اَت۔

نگدءِ بنداتی زمانگءِ مصرءِ اَن خوبہ بیت یا ہومرؔ، ہیسیڈؔءُ پنڈارءِ لیکہ بہ بنت، ساچشتءُ شاعرءِ رامزنیں اِزمءُ اِزمکارےءِ کدرءُ شرپ نصیب بوتگ۔ پر چا کہ اے رنگیں آجوئیں لیکہءِ رِدا ساچشتءِ اسلیں جوھر چاگردیءُ راجمانی اُزرءُ ٹہلاں بے پرواہ بیت۔

---

[4] اِداچہ ھمے پدر اِنت کہ ساچشتءِ بنگپءِ گرءُ بند یا گچینءِ ھچ وڑیں پابندیءُ رہبندے نیست، بلکیں بنگپءِ ڈْرانگازگءُ آئی تہااِزمءِ بہرءُ کمال گیشتر ارزشت دیگ بیت کہ اِزمکارءِ ھمے بنگپءِ راچوں مزن یا کسان ڈْرانگازاِتگءُ دیما آؤرتگ۔

ھروڑیں چاگردیءُ مردم گری قانودءُ رہبندے ساچشتءِ بہرءَ اَتَنگ، اے دَرستیں ھمے زمانگءِ پد افلاطوںءِ پلہ مرزیں نگدءُ زانشتءِ منّتءُ بَرورد اِنت۔

افلاطون:(427۔347 پیش چہ مہتر عیسیٰ)

افلاطوں سقراطءِ نودربرءُ ارسطوءِ اُستاد بوتگ۔ سقراطءِ مرگءِ پد سیاستءِ چہ دُور بیتءُ سقراطءِ ایدگہ نودربرانی ھمرائیءِ میگارآروت۔ دوازدہ سالءِ داں Athensءِ بازیں جنگاں گون بیتءُ بازیں مُلکاں چوکہ مصر، سسلیءُ اٹلیءِ سفر اوں کنت۔ 387 پیش چہ مہتر عیسیٰءِ زانشتی ادارہ یے ٹہینیت۔ چل سالءِ کساسءِ اے ادارہءِ کماش بوتگ۔(اشرفی، جولائی 14:2012)

افلاطوں بنداتءِ شاعرے بوتگ۔ پد اسقراطءِ نزیکیءِ سوبءِ وتی شعرءُ کسمانکاں سوچ ایتءُ وتی تیوگیں کراماتءِ فلسفہءِ سراپکاس ایت۔ "مکالمات افلاطونءُ ریپبلک" آئی نامداریں کتاب اَنتءُ ایمرسنءِ گوشگ اِنت کہ 'مکالمات افلاطون' ھما کتاب اِنت کہ دنیاءِ ھمک کتابءِ نکان ئے مان اِنت۔ بلے آئی زمانگءِ یونانءِ چاگردی، نیکراھیءُ راجمانی تبءُ مَیلانی زوراکیءَ اَت۔ پمشکہ اِزمءِ سرا ایشانی رنگءِ سان یکشل ءِ ساچان اَت۔

آئی لیکہ اِنت کہ شاعر رُژنءِ شمےءِ رنگءِ پاکءِ سلّہ اِنت۔ آھانی ساچشتکاریءِ چکّءِ الہامءُ غیبی تاگتءُ کرامات گون اَنتءُ اے اِزمکارانی اِزمءِ منّتءِ نہ اِنت بلکیں چیریں کُراماتءِ برکتءِ شاعری کنگءَ اَنت۔(جالبی، 20:2013)

اے رنگیں لیکہءِ رِدا افلاطون شاعریءِ مزنیں جاگہءُ ھنکینءِ شرپ بکشا ایت۔ بلے پد ایونانءِ چاگردیءُ راجمانی جاورانی مٹءُ بدلیءُ نگیگیں جاورانی سوبءِ وتی کتاب 'ریپبلک' ءِ شاعریءِ کدرءُ بستارءِ ایرجنتءُ چاگردی رہبندانی پلّہ مرزیءَ کنتءُ شاعریءِ رادروگءُ گیگانے سرپد بیت۔ پمشکہ آئی گیشتریں گپ وتی تبءُ مَیلءِ رِدا اَنتءُ لبزانکءِ ساچشتی لوٹاں سرگوز کنت۔ الہامی لیکہ (Inspiration)ءُ گیگانی لیکہ (Imitation) دوئیں مستریں لیکہ بوتگ اَنت۔ اے رِدا آئی لھتیں نامداریں لیکہ اَنت:

- شاعری چہ راستیءُ حقیقیتءِ دوکنڈگ دُوریں چیزے۔ چشکہ پلنگءِ حقیقت ھُداءِ گورا اِنتءُ واڈہ (دار تراش) حقیں پلنگءِ جیڑیتءُ پلنگ جوڑ کنت۔ عکسکار حقیقتءِ سر نہ بیت بلکیں واڈہءِ پلنگءِ گند ایتءُ پلنگءِ عکسءِ جوڑ کنت۔ شاعر اوں ھمے عکسکارءِ رنگءَ اِنت۔
- شاعر نامداریءِ ھاتر ابنیادمءِ مارشتاں گوں لیب کن اَنت۔
- شاعری فکرءِ چہ گیش مارشتان اِنت۔ پمشکہ بیسہ دارگی نہ اِنت۔ عقل مند جیڑگءُ فکرءِ چہ ار بنت نئے کہ مارشتانی۔
- شاعر گوں غیبی کُراماتاں شعر گوش اَنت، غیب[وجدان] ایشانی دَزرسءَ نہ اِنت پمشکہ اے دلجمءِ منّ اِتگیں رہشونے منگ نہ بنت۔ چہ ایشاں شر تر اِنت کہ فلسفہءِ رندگیریءَ بہ کنیں پرچا کہ فلسفہ گوں راستیءِ بندوک اِنت۔
- شاعر کدی پیغمبرءُ کدی گنوک اِنت۔ ایشانی کدءُ بالا دھمے دوئیں جاگہاں بند اَنت۔(اشرفی، 25:2012)

اے دَرستیں گپءُ ھبر آئی الہامی لیکہ (Inspiration)ءُ گیگانی لیکہ (Imitation)ءِ چپءُ چاگردءَ اَنت۔ اے رِدا آئیءِ الہامی لیکہءِ رِدا شاعریءِ پلّہ مرزیءَ کنت۔ شاعریءِ بستارءُ بُرز کنت کہ شاعری ارزانیں کارے نہ اِنت بلکیں الہامیءُ کُراماتی کسبءُ کردے بلے اِدا آئی اے ھبرءُ لیکہ بے مانا اَنت کہ شاعر ھرچی گوش ایت پد انز اَنت کہ من چے گوشتگ یا کہ ایشیءِ مانا چے اِنت؟ اے ھبر گوں

عقلی ءُ زانشی رہبنداں تپاسگ بہ بیت گڑا آئی اے ڈرستیں لیکہ چیر تر ائنت ءُ بے مانا بنت پر چا کہ زندءِ کجام تک ءُ پہنات بہ بیت ھر یکے کارے کنت یا کہ شعرے ساچ ایت، آ چو ناھا زانت کہ من چے کنگ ءَ آں ءُ ایشیءِ مانا ءُ متلب چے اِنت۔ ھمک ساچشتی اِزم وتی ساچگ ءِ رہبندانی رِداوتی مانا ءُ سیمسراں گیشیں ایت۔

دومی شاعری ءُ فلسفہ ءِ مارشت ءُ عقلءِ نیام ءِ سیادی ءُ چاگردی ارزشت ءِ گپ اِنت۔ اے اوں دوئیں بنیادم ءِ زندگی ءِ بہر اَنت پر چا کہ داں شاعری شرّیں جذبات ءُ مارشت ءِ ساچ اِت مہ کنت، فلسفہ آئی اندیمیں راستی ءُ گُواچن ءِ پدجنگ ءِ بے سوب بیت۔ راستی ھر جاگہ ھست، بلے شوھازگ ءُ پدجنگ ءِ رہبند ھمک علم ءُ زانش ءِ وتی بنت۔ ساچشت اوں گُواچن ءُ راستی یے ڈرانگازایت بلے اِزمی رہبند ءُ درشانداب ءِ سُوب ءِ ساچشت ءِ گُواچن تہچک ءِ پدر ءُ زاھر نہ بیت پمشکہ اے راستی ءِ شوھاز ءُ نگد ءُ فلسفہ بزاں دوئینانی ھاجت بیت۔

ارسطو:(384۔322 پیش چہ مہتر عیسیٰ)

ارسطو یونان ءِ نامداریں میتگ 'ایتھنز' ءِ چہ دوسد میل 'اسٹاگیرا' ءَ ودی بوتگ۔ پت ءِ گُوشگ ءِ رِدا 'علم طب' وان ایت۔ ہژدہ سال ءِ عمر ءَ 'ایتھنز' ءَ کئیت ءُ افلاطون ءِ نودربر بیت۔ بازینے ءِ گُوشگ اِنت کہ ھشت سال ءُ بازینے ءِ گُوشگ اِنت کہ داں بیست سال ءَ افلاطون ءِ نودربر بیت۔ ھنچو زانکار ءِ سوھو بیت کہ افلاطون آئی ءَ را 'ذہانت ءِ مجسم' گُوش ایت ءُ آئی ءِ گُورا ھمنچو باز کتاب بیت کہ افلاطون آئی لوگ ءَ را 'وانوکءِ لوگ' گُوش ایت۔ سکندر اعظم ءِ عمر کہ سیز دہ سال بیت گڑا آئی پت ارسطوءَ را وتی چُک ءِ اُستاد کنت۔

53 سالءِ عمر ءَ ارسطو وتی 'لائی سی یم' اسکول ءَ جوڑ کنت۔ بازینے ءِ گُوشگ اِنت کہ آئی چار سد ءُ بازینے ءِ لیکہ اِنت کہ ہزار ءَ کدءِ کتاب ئے نبیس اِتگ۔ منطق، فلسفہ، اخلاق، سیاست ءُ لبزانک ءِ سرا آئی کتاب وزرس ءَ اَنت ءُ بازینے بیگواہ ءُ گار اَنت۔

'بوطیقا' (Poetics) آئی نامداریں نگدی کتاب اِنت کہ 335۔322 پیش چہ مہتر عیسیٰ ءِ زمانگ ءِ نویس اِتگ ئے۔ انگت زانگ نہ بیت، اے کتاب آئی نودربرے ءِ نوٹس ءَ آئی لیکچرانی یاداشت اَنت یانا۔۔۔!!! بلے آئی تہچک ءِ نبشتگیں کتابے ءِ رنگ ءَ نہ اِنت پر چا کہ باز جاگہ وتی بنگپ ءِ رِداوں پُرش ایت ءُ کم اِنت۔ اے کتاب اولی رندءَ 1498 ءَ 'جیور جیوولا' ءَ عربی ءَ چہ لاطینی ءَ رجینتگ ءُ یونانی زبان ءِ اسلیں سیاھگ اولی رند ءَ 1508 ءَ چاپ بیت۔ (جالبی 2013: 91،90) بلوچی ءَ 2009 ءَ اے آرداد ءَ 'شعیرءِ اِزم' ءِ نام ءَ رجانک کُتگ۔ بوطیقا نگدءِ اولی کتاب اِنت۔

افلاطون ءِ زمانگ ءَ یونان ءِ سیاسی ءُ چاگردی جاورنگیگ بوتگ اَنت بلے ارسطوءِ زمانگ ءَ اے رنگیں جاور نہ بوتگ اَنت ءُ گیشتریں چیز گیگ ءُ گُور بوتگ اَنت۔ ارسطوءِ لیکہاں افلاطون ءِ نام تہچک ءِ گون نہ اِنت بلے کشوکائی (Indirect) ءِ تیوگیں گپ ئے افلاطون ءِ لیکہانی پسہ ءُ ایراد اَنت۔ اے رِدا آئی گیگان (Imitation) ءِ لیکہ ءَ رَد کنت ءُ نبشتہ کنت کہ گیگان بازیں رنگے ءِ بیت بلے سہ آئی بنداتی دروشم اَنت۔

1: گیگان ءِ یک رہبندے 'ذرائع' (Medium) اِنت چو کہ بازیں چیزے لبزے رنگ ءَ ءُ بازیں چیزے توار ءُ دار ءِ رنگ ءَ بیت۔

2: گیگانءِ دومی رہبند چیز (Object) اِنت بزاں کہ بنگپ۔۔۔۔!!! چوکہ ھمک چیزءِ گیگان کنگءِ ذرائعءُ ابید ھما چیزءِ جند بزاں بنگپ اوں جتا بیت۔

3: گیگانءِ سیمی رہبند اِنت کہ ھمک بنگپءِ ڈرشان (Manner) کنگءِ رہبندءُ تکنیک جتا بنت۔ متلب ذرائع، چیزءِ پد ایشانی ڈرانگازگءِ وڑءُ پیمءُ تکنیک اوں جتا بنت۔

اے ھسابءُ واڑوہ (دار تراش) ءِ جوڑ کُتگیں تہتءِ ڈروشمءُ شاعرےءِ تہتءِ بنگپءِ ساچشتءِ نیامءُ پرکءُ تپاوت اوں بیت۔ ساچشتکارءِ وتی اِزمی ہنرءُ سسّاءِ کردءُ جوہر ھوار کپ اَنت گڑا بنگپءِ تہاگیشیءُ ڈولداریءِ رنگءُ سان آئی ڈروشمءِ مٹین اَنتءُ یکیں داب نہ بیت۔ پمشکہ گیگانءِ ڈروشمءُ داب جتا بنت۔ شاعریءِ ھوار ھمک چیزءِ بندات گوں گیگانءُ وتی رواجاں مٹین ایت۔ ایشیءِ چُشیں اِزمی پولنگی یے سرپد نہ بیت۔

ارسطوءِ گیگانءِ ماناِ اِنت کہ شاعر ایوک چیزےءِ ڈروشمءِ پدرنہ کنت بلکیں وتی ھیالءُ سسّاءِ ردا یک نوکیں گوناپءُ سسّایے زندگیءِ بہرءُ ھوار گیج ایت۔ ءُ شاعری وتی اِزمی رہبندانی ردا راستیءِ رنگ دنتءُ دیما کار ایت۔ (اشرفی، جولائی 2012:37)

دیمترءُ ٹریجڈی (Tragedy) ءُ کامیڈی (Comedy) ءِ بابتءَ گپ کنتءُ ٹریجڈیءِ شرتریں اِزمی ساچشتءُ کمال سرپد بیت۔ ٹریجڈی انچیں شاعری یے کہ آئی تہا شاھیگانی باز اِنتءُ اِزمی لوٹ سرجمیں رنگءَ بنت. ٹریجڈیءِ شش بنکی لوٹ اَنت چو کہ پلاٹ، کردار، ھیال، زبانءُ بیان، تماشا، سوت اِنت۔

پلاٹ انچیں اِزمی رہبندے کہ واکیاتانی ردءُ بندءِ ڈروشمءَ گوں وتی گوناپءَ سرجم کنت بلے ساچشتی رنگءَ پلاٹ بنگپءِ یکشلیں زیمریتءَ گوش اَنت کہ بنگپءِ ڈرانگازگءَ گوں کنڈءُ بینٹ یا کہ بُرزگءُ جھلگ مئیت۔ ھمے پلاٹءِ واکیاتانی کنوکءُ جُنزینوک کارست اِنت کہ سرجمیں کسئہءَ دیما بارت۔ ءُ ٹریجڈیءِ کارستانی سُرءُ پُر شرءَ تچکیں بہ بنت۔ ایشاں ھوار 'زبانءُ بیان' ءِ سرا گوش ایت کہ شریں ساچشتءُ زبانءِ گچینءُ آئی کارمرزی مزنیں اِزمءُ ھنرے۔۔۔۔ اے ردا وتی کتاب 'گُشتانکءِ اِزم' (Rhetoric) ءُ اوں زبانءِ اِزمءِ بابتءَ گوش ایت کہ شرّیں گُشتانکءُ شرّیں زبانءِ کارمرزیءُ ھوار ھیالءِ مزنیں اِرزشتے کہ ھما گپءُ ھما جاگہءَ بکن کہ شرّیں جذماتءُ مارشتءَ ودی بکنت۔ زبانءُ بیانءِ سرا زور دنت کہ لبزانی گچینءُ زیبائیں رہبندےءِ ردا لبز کارمرزگءُ شعر بہ بیت یا کہ ردانک۔۔۔۔ مزنیں اِزمے۔ چہرءِ کارمرزیءُ گیشتر زور دنت۔ تماشا بزاں اسٹیجءُ زیمریت اوں بلاھیں چیز اَنت کہ ٹریجڈیءِ اِزمءِ ڈولدارکن اَنت۔ (صدیق، مارچ 2008:42)

وھدے افلاطون ٹریجڈیءِ سرا اے ایرادءَ کنت کہ شاعری انسانءِ باتنءُ سُرینیتءُ مارشتاں پدرہینیت گڑا آسک نگیگ بیتءُ آمردم گری کٹّءُ در کئیت۔ سماءُ ھوشءُ ڈن آئی مارشتاں تاوان دنت۔ اے ایرادءِ پسّہءَ ارسطو کھتارسسز Katharsisءِ گالبندءَ کارمرز کنت کہ اے رنگیں ساچشتاں اندری مارشت پدرہنتءُ باتن سُبک بیتءُ دلءِ گُگ درکاینت۔ (صدیق، مارچ 2008:37)

افلاطون شعرءِ فلسفہءَ گیشّیں ایت کہ شاعری تچکیں راہ شوندات نہ کنت گڑا مردم ایشیءِ سرا بیسہءُ سِتک مکنت بلے ارسطو اے لیکہءَ رَد کنتءُ شاعریءَ مزنیں اِزمے سرپد بیت۔ اے ردا شاعریءُ راجدپتر (History) ءَ دیم پہ دیم کنت کہ شاعری

جہانگیری واکیاتاں دیماکاریت ءُ راجدپتر تہنا لہتیں واکیات دیماکار ایت۔ ءُ ھما کہ بوتگ اَنت۔ شاعر شعرءَ چہ گیش واکیات جوڑ کنوک بہ بنت۔(جالبی،112:2013)

راجدپتر ءُ شاعریءِ اولی تپاوت ایش اِنت کہ راجدپتر گچینیں مردم، وھدءُ چیزےءِ بیانءَ کنت۔ ءُ شاعری زمین ءُ سیمسرانی کیدءُ بنداں آجو اِنت ءُ ایشیءِ سیادی گوں جہانگیری راستیءَ اِنت۔ دومی پرک راجدپتر ڈنّی واکیاتاں گوں بندوک اِنت ءُ شاعری بنیادمءِ اندری جیڑھاں ڈرانگاز ایت۔ سیمی تپاوت ایش اِنت کہ راجدپتر ھما واکیاتاں دیماکار ایت کہ بوتگ اَنت ءُ شاعریءَ نوکیں [امکانات] چے بیت؟ ھماھاں دیماکاریت، ءُ ایوک واکیات دیمانیار ایت بلکیں ایشاں ڈولداری ھوار گیج ایت (اشرفی، جولائی 2012: 40)۔

راجدپترءِ راستی لُکءُ کسان اِنت بلے لبزانکءِ راستیءِ سیمسر مزنءُ دُور اِنت۔ راجدپتر ھما چیزءَ بیان کنت کہ بوتگ بلے شاعری ھما چیزاں دیماکار ایت کہ نوکی بنت۔

ارسطو انچیں نگدکارے کہ یکّے وَ نگدءِ اولی کتاب 'بوطیقا' (Poetics) ءَ نبیس اِتگ۔ دومی آئی لیکہ راہ رواجی یا کہ چاگردی نہ اَنت بلکیں زانشی ءُ علمی اَنت۔ کسمانک ءُ شاعریءِ اِزمءِ بابتءَ ایوک گپ ءُ ترانءَ نہ کُتگ بلکیں آئی لیکہاں اِزمی قانودءُ رھبند جوڑ بوتگ اَنت۔ انچیں گپ اَنت ھمک ساچشتءِ ڈرشانداب، زبانءِ گچینءُ کارمرزی، آئی ساچشتی رنگءُ سانءِ لبزانکی لوٹءُ رھبنداں ھوار ارزشتءُ بستارءَ اوں گیشینتگ اَنت۔ لبزانکءِ اسلیں گوناپءَ دزگپتگءُ دیما آورتگ۔

آسر:

نگدکاری اِنچیں اِزمے کہ ساچشتءِ بنگیجءُ گوناپ زورگءِ اِزمکارءِ ھمراہ اِنت۔ زبانی ربیتءِ رِدا نگدکاریءِ راجدپتر زانگ نہ بیت بلے نوکیں پٹءُ پولءِ رِدا مصرءِ 'اَن خو' نگدءِ بنگیجکار منگ بیت۔ آئی اوّلی رندءُ زبانءِ گچینءُ کارمرزگءِ لیکہ دیما آؤرتگ اَنت۔ بلے شرّیں علمی ربیتے داتءَ نہ کُتگ۔ پمشکہ آئی زمانگءَ دگہ کسے اوں گندگ نہ بیت۔

یونان گیشتریں علمءُ زانشءِ بُنزہءُ چمّگ اِنت۔ لبزانکءِ کجام تکءُ پہنات بہ بیت۔ ھمک تہرءِ بنگیجءُ دیمروئیءَ اے زمینءِ کرد مُدامی نمیران اِنت۔ نگدءِ ردا اوں افلاطون بنداتی مردم اِنت کہ آئی ساچشتءِ سراوتی گپءُ لیکہ دیما آؤرتگ اَنت۔ بلے افلاطون تچکءِ نگدکارے نہ بوتگ بلکیں راجمانی لوٹءُ گزرانی رِدا شعرءِ بابتءَ گپءَ کُتگ۔ یک نیمگے شاعریءَ مزنیں اِزمءُ ھنرے لیک اِتگءُ دومی تکءَ ایرجتگءُ ڈوبار اِتگ۔ آئی گپ گیشتر زانشی نہ اَنت بلکیں چاگردی جاورانی ھسابءَ ساچشتءِ سرا ایراد اَنت۔ بلے آئی نودربر ارسطو یونانءِ ھما نگدکار اِنت کہ آئی نگدی لیکہ زانشیءُ عقلی اَنت۔ پمشکہ سرجمیں دنیاءَ آئی نگدی کتاب 'بوطیقا (Poetics) سرگوز کنگ نہ بیت۔

ارسطوءِ نگدی لیکہاں دنیاءِ لبزانکءَ را انچیں نگدی ربیتے بکشاتگ کہ مرچی ئیں اوں آئی نگدی لیکہ شرّیں ساچشتءِ بُنکی لوٹءُ رھبند اَنت۔

سرشون:

اشرفی، وہاب (جولائی 2012)، مغربی تنقید، پورب اکادمی، اسلام آباد

جالبی، ڈاکٹر جمیل (2013) ارسطو سے ایلیٹ تک، نیشنل بک فاؤنڈیشن، اسلام آباد

داد، اے آر، (نومبر 2017) من چو جیڑاِتگ، سید ھاشمی ریفرنس کتابجاہ، کراچی

صدیق، پروفیسر عابد (مارچ 2008) مغرب کا تنقیدی مطالعہ،

صدیقی، پروفیسر ڈاکٹر ظہیر احمد (ندارد) تنقید و تحقیق ادبیات، مجلس تحقیق و تالیف فارسی، جی سی یونیورسٹی، لاہور

نصراللہ، محمد (2015) ہئیتی تنقید،